

**“Müsteşrikler ve Siyer-i Nebi”
Çağdaş İngiliz Müsteşrik Montgomery Watt’ın Yöntemi Üzerine
Mukayeseli Bir Araştırma - I***

İmâmüddin HALİL

Çev.: Nurullah AGİTOĞLU**

Temel Mülahazalar

-1-

Öncelikle, kültür seviyesi ne olursa olsun bir Müslüman’ın siyerin verilerini kullanma durumunda olduğunu düşünmemiz gerekir. Bu veriler kendisine, bazıları zayıf bazıları şüpheli olabilen tarihî rivayetler ve haberlerle doğrudan ulaşmamıştır. Hatta bazı Müslümanlar hayatlarında Hz. Muhammed (sas) ile ilgili tek bir tarihi kitap okumamıştır. Bu bilgiler Kur’an, Hadis ve imanî tecrübesi ile Resulullah’ın (sas) siyerini güzelce bilmesi, içtimai bilgi-genel kültür ile geniş ve detaylı bir tecrübe, bir nesilden diğerine aktarılan zamansal bir taklit ve Resulullah’ın (sas) hayatına duyulan takdir ve yakınlık hissi neticesinde, ona ancak akan suların bir nehri oluşturması gibi canlı bir yolla gelmiştir.

Daha uzman ve kültürlü birine nispeten (normal bir Müslüman’ın) siyerin tarihî bilgilerine akın etmesi bir su kanalı eklercesine bu nehrin oluşmasına katkı sunmaktadır.

Ancak bu, (akarsuların nehri oluşturmasına benzeyen) siyer verilerinin durumu, tam olarak Müslüman’ın siyer-i Nebi karşısındaki durumunu göstermeye yetmez. Bu noktada, İslam’a karşı düşmanlık edenlerle ilgili istisnai durumlar ve İslam dışı kaynaklardan sadır olan zararlı etkilerle karşılaşmış bazı araştırmacıların durumu da dikkat çekmektedir.

Siyer’e karşı takdir, saygı, sevgi barındıran bu tek tip duruş... Siyer’e tam bir inançla bakan böyle bir kişi Siyer ile ilgili (dışarıdan) yapılan araştırmalarda, Siyer’in müsellemler ve bedihi verilerine karşı bir şüphe ve tereddüt, bu verilere karşı bir yaralama ve kırma çalışması olduğunu görür. Müslüman’ın inancına göre bu, ancak bazı belli hallerde gösterilebilecek tavır istişrakî gösterilmek suretiyle, kin ve nefrete götüren bir yaklaşım olmaktadır.

Bu, kökleri gayb aleminde, sebepleri semâ ile bağlantılı, vahyin Allah ve Re-

* Bu çalışma Dr. İmaduddin Halil’in "Menâhicü'l-Müsteşrikîn fi'd-Dirâsâti'l-'Arabîyyeti'l-İslamiyye" başlığıyla *Mektebu't-Terbiyyeti'l-Arabi li Duvelil-Halic*, c.1’de, 115-123 sayfaları arasında yayımlanan makalesinin ilk bölümünün çevirisidir.

** Yrd. Doç. Dr., Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
nurullahagitoglu@gmail.com

sulü arasında bir köprü vazifesi görmesindeki gibi, Allah ve Resulü'nün gözetiminde bir eğitim ile beraber, imanlarına canlılık ve kendilerinden sonra gelenlere güzel rehberlik gibi bir olgudur. Bu olgu, kimya bilimindeki zerreler ve atomlar, mühendislerin elindeki ölçüler, açılar, planlar veya bazı tarihî olaylara bakmaya benzemez.

Biz burada özel bir tecrübe yönünde, aklın sınırlarını zorlayan, alışılmış mantiki tahlillere karşı çıkan amillerden oluşmuş bir bakıştan ayrı bir bakış açısı getiriyoruz. Zira, sırf akla dayanan bir çaba ve salt mantığın verileri bazen hatalı sonuçlar verebilir.

Muhakkak ki din, gayb ve ruh Siyer'in can damarı ve eti gibidir. Onda aklın ve duyunun rolü ancak belli bir orandadır. Geriye duyuların sınırından, aklın ve mantığın tahlillerini aşacak derin ve geniş bir alan kalmaktadır.

Biz çalışmamızda bu müsteşriği (Watt) Siyer-i Nebi alanında tartışacağız. Müsteşrik, tarih ve tarih usulü araştırmalarının kurallarına tutunmuş olsa da burada iki noktaya dikkat çekmemiz gerekecektir. Zahirî görüldüğü üzere o, Siyer'e karşı, vurma ve yaralama yöntemini benimsemiştir. Burada dini duygulara darbe vurmakta ve sabit-bedihi hususlara saldırmaktadır. O, akli ve vaz'î bakımdan da Siyer'in cesedinden ruhunu ayırmaya çalışmakta, onu maddi tecrübelerle açık bir alan ve cedele açık bir duruma düşürmeye çalışmaktadır. Bu her iki durumda da Siyer-i Nebi'ye ciddi bir İslamî duruşla hizmet edilmesi veya farklı ciddi bir duruş getirilmesi mümkün değildir.

-2-

Meseleye biraz daha yakından bakalım. Büyük bir mimarî yapı yanlış temeller üzerine oturtulursa şartlarından temel iki şartı kaybedecektir; bakışları etkileyecek güzel bir görüntünün etkisi ve canlılığını devam ettirecek ilmî temel.

Özel olarak Siyer ile ilgili araştırma, tarafgirlik, temayül ve hevâya teslim olmadan, başka herhangi bir beşerî-tarihî meseleden daha fazla yukarıdaki iki şartı taşıması gereklidir. (Böyle bir araştırma) Resulullah'ın (sas) konumuna layık güzellikleri taşıyan, dünyaya kaybettiği değerleri geri kazandırma yolundaki önemli rolü ile ilgili unsurlara sahip olacaktır.

Batılı oryantalistik araştırma yöntemleri bu iki şarttan birine veya ikisine muhtaçtır. Neticede, siyer ismi taşıyan, Resulullah'ın (sas) hayatından bahseden, risaletin hakikatlerini tahlil eden ancak -yakinen- başka bir yüz taşıyan, siyerin hamurundan başka bir hamurun, nübüvvetin ruhundan başka vasıfların izlerini taşıyan araştırmalar ortaya çıkmaktadır. Sonuçları hevâdan sadır olmuş ve ilmîlikten uzak özelliktedir. Risalet asrı, Resulullah'ın (sas) şahsiyeti ve bunun güzel etkilerini yakışır bir biçimde göstermekten de uzaktır. Çünkü (bu araştırmalar) siyerin hakikatlerini, güzel olan her şeyi yok eden, asil olan her şeyi düşüren bir çağın ölçülerine indirgemek istemektedir. Bu durum parlak kıymetlerin ışığını

kaybetmesi ve karanlığa gömülmesine benzemektedir.

-3-

Siyeri ciddi anlamının, üç şart veya esas üzerine bina edileceğini, bunlardan herhangi birini kaybetmenin bu anlamaya gerçekten zarar verebileceğini düşünmemiz gerekir. Birinci esas imandır veya en azından Muhammed'in (sas) risaletinin gaybi kaynağı ve ona gelen vahyin hakikatine saygıdır. İkinci esas, anlamının önünü tıkayacak kopmalardan uzak bir şekilde konusal duruma güvenmektir. Üçüncü esas ise tarihî araştırmaları yapacak araçlarla ilgili teknolojidir. Dil ve öncelikli maddeleri toplamakla başlamak ve mukayeseli, eleştirel vs. yollarla işin bitirilmesi düşünülmelidir.

Batılılar bu araştırmayı yapacak araçlarla ilgili teknolojik imkân sahibi olsalar da sonuçta siyer konusunda tam anlamıyla ilmî çalışmalar sunamamışlardır. Çünkü onlar ilk iki maddedeki esaslara bağlı kalmamışlardır.

Birinci noktanın sadedinde, Batılılardan Hıristiyan ve maddecilerin -özellikle de maddecilerin- bu konuda iman ile derinleşmelerini beklememiz çok zordur hatta imkansızdır. Ancak ilmî açıdan -ilme şamil bir anlama ile- yukarıdan gelen semavî bir din olup, yerin toprağından çıkarılmış bir tecrübe olmadığını göz önüne alarak Siyer'i ve gaybi arka planını iyice anlamak için bunu gerçekleştirmemiz gerekir. İkinci noktanın sadedinde, batılı araştırmacının siyer ile ilgilenirken, aklını ideolojik, psikolojik vs. etkilerden özgür kılması lazımdır. Bunu yapabildiği takdirde gerçeğe uygun işler ve sonuçlar elde edecektir. Zira batılı tarihçi veya müsteşriğin siyer ile ilgili araştırma yaparken, siyer ve genel sonuçları bakımından gerçek anlamaya izin vermeyen duvar gibi bir engele sahip olduğu görülür.

-4-

Siyeri ele alan müsteşriklerle, tarihî ve akidevî detaylarda tartışmak bir fayda vermez. Çünkü diken vermeye devam eden derin kökle uğraşmayıp detayla uğraşarak kendini helak etmek gibidir. Derin kökler, bu müsteşriklerin yaptığı araştırmaların dayandığı yöntemlerdir. Bu yöntemlerin eksik ve kusurlarına el koyabilirsek hataların ortaya çıktığı kaynağı bilebilir, ayrıca bu acı meyveleri veren kökleri seyreltebiliriz. Temizlenme ve yolun açılması için bu, gereklidir.

-5-

Burada çok açık olmasına rağmen ilgilenilmesi gereken bir nokta vardır: Müsteşriklerin araştırması -genel olarak siyer konusunda-, tamamlayıcı unsurlarını taşımamaktadır. Bu durum, beş portakal ile üç kalemin toplanması hesabına benzer. Zira burada türler farklı olduğu için sekiz sonucu çıkmaz.

Genelde müsteşrikler, Resulullah'ın (sas) siyeri ve neticelerini, gaye ve esaslarını doğru anlamayı imkansız kılacak iki durumda öğrenmek istiyorlar. Müsteşrik, gayba iman etmeyen maddeci ve profan olmakla daha sonra gelen Risaletin doğ-

ruluğunu tasdik etmeyen Hristiyan olmak arasındadır.

Siyer, detayları ve cüz'iyatı ile gaybî hususlar içeren İslam akidesi için tarihî bir özellik taşır. Bilinen ve gayb açısından et ve kemik gibi iç içe bir vasıf taşır. Son semavî çağrı mesabesinde olup muharref Hristiyanlığı amelden düşürmek, canlılık ve tamamlayıcılık özelliği ile onun yerine geçmek üzere gelmiştir. Onun için birinci sınıftan olsun, ikinci sınıftan olsun müsteşrik ile siyeri anlama arasında bir duvar bulunmaktadır.

Müsteşrik istediği kadar akli gücünü kullansın, mantikî tahlillerini yapsın, teknolojik imkanlarını seferber etsin, tarihî gerçeklere ulaştıran ilimlerden istifade etsin, o Resulullah'ın (sas) siyerine en yakın formüle ulaşamayacaktır. Zengin sayılabilmesine rağmen müsteşriklerin araştırmalarının birinci esasa yetindiği sürece ciddi araştırmalar içinde sayılamayacağını söylemek tuhaf karşılanmamalıdır. İkinci ve üçüncü esası da uyguladığı sürece bu mümkün olmayacaktır.

Müsteşrik Hristiyanlık taassubu ve alem/kâinat ile ilgili maddeci tasavvurun peşinden gittiği sürece ciddi araştırma ortaya koyamayacak sadece ilim adına bizim mukaddesatımıza karşı abesle iştiğal etmiş olacaktır ve Siyeri batılı aklî/eleştirel bir alana döndürme gayretine girmiş olacaktır. Bizim böyle bir durumu -iyice araştırmadığımız sürece- kabul etmememiz gerekir. Cüz'iyat denizinde hedefi bilmeden, temel bakış açısını, Resulullah'ın (sas) siyerine kapsayıcı bir perspektifi bilmeden yüzmemiz gerekir. Ciddi Müslüman, akidesinin böyle bir rüzgâra açık olmasına asla razı olmayacaktır.

-6-

Siyerin olayları, İslam akidesi için tarihî özellikte bir unsur mesabesinde ve aynı zamanda bütün âlemlere gönderilmiş olan Hz. Peygamber'in (sas) çevresinde gelişen zamansal ve mekansal bir çevre olup, değişik tarihî aşamalarla ilgilenen tahlil ve eleştirel üsluplara indirgenecek ve sadece tarihî mesele olarak görülecek, tarihî olayları laboratuvar işlemine dönüştüren beşerî yöntemlerle baş başa bırakılan bir konuma da düşürülemez. Siyer böyle bir bakış açısıyla değerlendirilirse bu bakış açısı iki hata içerir: Birincisi sınırlayıcı ve tek açıdan bakan eleştirel üsluplara sahip olması. İkincisi İslam düşmanlarına siyerin güvenilirliğine karşı bir yol açmasıdır. Zira Kur'an'dan sonra İslam'ın teşekkülü ve ikmalî bakımından siyerden daha önemli bir alan var mıdır? Bundan dolayı -bir başlangıç prensibi olarak- kültürlü Müslüman'ın siyer konusunda müsteşriklerin araştırmalarını nihaî bir kabul içinde olmayı reddetmesi gerekir. Çünkü bunların, biraz önce zikrettiğimiz, anlamada noksan ve bu dinin temellerine olan güveni sarsmayı hedefleyen yanlarının olabileceği unutulmamalıdır.

Ancak müsteşriklerin araştırmaları da bir vakıadır ve tarihî araştırmalarda siyer ile ilgili geniş alanda çalışmaları vardır. Bu çalışmalar akademik ve uzmanlık isteyen bir yükümlülük de getirmektedir. Siyeri anlamada bize metodik bir ba-

kış açısı sağladığı sürece ondan istifade etmemizde bir sakınca yoktur. Ancak bu, Resulullah'ın (sas) siyeri üzerinde çalışma hususunda tek yolu da değildir.

Siyahla beyazın karışmaması ve Müslüman'ın aklının müsteşriklerin yanlışlıkları ve açık olan hataları ile bulanmaması için bu verilerle ilgili eleştirel bazı incelemelerin yapılması gerekir ki, Müslüman'a bu uzun yolda aydınlatıcı bir kaynak olsun.

-7-

Montgomery Watt, gücünün yettiğince çağdaşları ve seleflerinin düştüğü hatalara düşmeyen yeni bir araştırmacı olduğunu göstermeye çalışır. Üstelik o, çağdaşlarından daha önce kimsenin atmadığı bir adım atar, gaybi gerçekler ve siyerin olayları ve hakikatlerine karşı biraz saygılı olmaya gayret eder. (Mekke'de Muhammed) adlı kitabında şöyle der: "Hristiyanlık ve İslam arasındaki fikhî meselelerde tarafsız bir tavır takındım. Yine bu sadette "Kur'an Allah'ın kelamı mı? değil mi?" tartışmalarına girmemek için Kur'an'dan delil getirdiğimde, "Allah buyurdu", "Muhammed buyurdu" şeklinde değil de "Kur'an şöyle der" ifadesini kullandım. Müslüman okuyucularına da şunu diyeyim ki, batılı tarih ilminin prensiplerine bağlı olmama rağmen temel İslam akidesine aykırı düşecek tarzda bir tutum takınmamaya gayret ettim."

İngiliz müsteşrik (Sir Hamilton) bu kitapla ilgili şu notu düşer: «Bu kitap, okuyucuya yazarının daha önce başka bir yazarın yapmadığı şekilde, Muhammed'in (sas) Mekke'deki hayatına hayalen iştirak eden bir yazar olduğunu hissettirir. Ayrıca Usul-i İslam incelemelerine yönelik kıymetli, yeni bir metot geliştiren ve ince araştırma tekniklerini kullanan bir yol izlemiştir. Özellikle de bu kitap iktisadi ve sosyal alana ve bunların Kur'ânî nazariye ile ilişkisine önem vermiştir. Onun için bu büyük rehber batıda öncelilerden daha fazla bir takdiri hak etmektedir.»

Bundan dolayı bu müsteşrik seçkin bir yere sahiptir. Çünkü, diğer müsteşrikler ciddi araştırmaların şartlarından bazılarını ihmal etmişlerdir ve bunun tartışması da çok yapılmıştır. Üstelik onların çalışmaları itina ve özenden uzak, hatalarla dolu özellikler taşır.

Sonra başkalarının hata ve tahriflerine karşı İslam akidesinin gerçeklerini savunma, bu konuda ciddi tarihi incelemeler yapmaya çalışmaktan daha fazla önemli değildir. Bizim tarihimiz ve medeniyetimiz, üzerindeki perdenin kaldırılmasını beklemektedir. Başkalarının hatalarını ortaya çıkarmak, tarihimiz, düşüncemiz ve inancımızı savunmak hususu, öncekine göre ikincil bir önem taşır. Kendi değerlerimizle ilgili büyük oranda çalışmalarla temellendirme yaptıktan sonra ona sıra gelecektir. Bununla beraber eleştirel yaklaşım da temel hedef olmaması şartıyla uygulanmaya ve üzerinde durulmaya layıktır.

Özetle bu en önemli yaklaşım ve hazırlanma tarzı, düşmanca bir tavırla ortaya çıkmış savunmacı bir duruşu aşmalı, şeriat, inanç, medeniyet ve tarih araştırmala-

rı ile temellendirici ve düzenleyici çalışmalar ortaya koymalıdır.

Bütün bunlara dayanarak, (inceleme konusu olarak) bu konuda bilinen iki eserinden biri olan (Mekke’de Muhammed) kitabı ile Watt seçilmiştir. Her iki kitabını beraberce ele almayı iki sebepten istemedim: Birincisi, müsteşriklere özel bu dergi (cildini) zorlayacak bir hacme ulaşacağı noktası. İkincisi okuyucunun önüne bir çok kez tekrara düşecek şekilde çok fazla delil, gerekçe ve bilgi getirmek istemeyişim.

Zaten her iki kitabındaki yöntemi aynı olduğu gibi bu yöntem sonucu ortaya çıkan kusur ve eksik de aynı olacaktır. Onun için birinin incelenmesi diğerini incelemekten bizi müstağni kılacaktır.

(Bu) kişinin, araştırmasının mukaddimesinde güvenilir olduğunu belirtmesi bu konuda yeterli midir? Bu soruya cevap vermeden önce, istişrak hareketinin siyer-i Nebi araştırmaları ve yöntemleri üzerinde yoğun ve geniş bir şekilde durmak gerekecektir. Bunun sonucunda istişrak haritasında Montgomery Watt’ın yerini ve yöntemini daha iyi belirleme imkanımız olacaktır.